

Bengt Hägglunds traditions-hermeneutik: förmedling, förändring, förvandling

BJÖRN VIKSTRÖM

Docenten Björn Vikström är biskop i Borgå svenskspråkiga stift inom den Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland. Björn Vikström har disputerat på avhandlingen Verkligheten öppnar sig. Läsning och uppenbarelse i Paul Ricoeurs bibelhermeneutik (Åbo 2000). Han har vidare skrivit läroboken Den skapande läsaren. Hermeneutik och tolkningskompetens (Lund 2005), samt boken Folkkyrka i en postmodern tid. Tjänsteproducent i välfärdssamhället eller engagerande gemenskap? (Åbo 2008).

Rubriken kunde egentligen ha avslutats med ett frågetecken. Det är nämligen vid första anblick inte helt klart huruvida Bengt Hägglund ger förändring och förvandling en positiv roll i traderingsprocessen. Tvärtom kan hans insisterande på att den kristna tron utgör en enhet sammanhållen av bestående strukturer ses som ett uttryck för att han inte vill ge förändring en konstruktiv roll i sin traditionshermeneutik. Min avsikt är följaktligen att utreda denna fråga. Samtidigt hoppas jag kunna utvidga frågeställningen till en bredare diskussion av den ständigt aktuella frågan om hur teologin med bevarad trovärdighet och relevans skall utföra sin tolkningsuppgift.

Bengt Hägglund verkar ha varit betydligt mer förtrogen med den internationella språkfilosofiska diskussionen och även mer intresserad av att försöka tillämpa dessa lärdomar inom teologins område än vad som var vanligt inom nordisk teologi vid den tiden. För mig som tidigare har undersökt Paul Ricoeurs hermeneutik har det varit intressant att upptäcka att såväl Ricoeur som Hägglund strävar efter att ta till vara impulser från både Hans-Georg Gadammers filosofiska hermeneutik och den strukturalistiska lingvistik.

Ett sökande efter det egenartade och hållbara

Bengt Hägglund konstaterar schematiskt att det finns två slag av hermeneutik. Antingen tar man utgångspunkt i texten eller i uttolkaren. (Hägglund 2011, 63) Som hermeneutiker skulle jag naturligtvis ha lust att protestera, och framhålla att spektret är betydligt brokigare än så. Framför allt saknar jag ett beaktande av såväl författarens som uttolkarens sociala kontext. Men det finns en poäng med Hägglunds förenklade polarisering; en poäng med tydlig teologisk motivering. Även då Hägglund diskuterar tolkningens och traditionsforskningens allmänna villkor är han teolog, och mer specifikt luthersk teolog. Den hermeneutik han utvecklar bär på många likheter med Luthers syn på bibeltolkningen.

Hägglunds hermeneutiska tänkande är präglad av hans ambition att finna det egenartade i den kristna tron. Han finner detta i trosregeln, som han betraktar som ett ständigt återkommande grundmotiv. Jag tycker mig se både likheter och intressanta skillnader mellan Anders Nygrens agapemotiv och den roll som Hägglund ger trosregeln. Karakteristiskt för dessa två teologer är att sökandet efter den kristna trons sammanhållande strukturer går hand i hand med sökandet efter det egenartade inom den lutherska teologin, och dessa uppgifter färgar oundvikligt av sig på varandra.

Ett annat gemensamt drag är att såväl Nygren som Hägglund understryker strukturernas objektiva karaktär. Hos Nygren torde en viktig orsak till det här ligga i behovet att försvara teologins vetenskaplighet, medan det hos Hägglund dessutom finns en tydlig ambition att slå vakt om den bibliska uppenbarelseens objektiva karaktär. Framhållandet av det objektiva i kristen tro kan också ses som en reaktion på Rudolf Bultmanns avmytologiseringsprogram. Såväl Nygren som Hägglund tar avstånd från Bultmann med det ofta använda argumentet att hans existentiella hermeneutik låter främmande filosofiska nycklar styra tolkningen av materialet. Hägglund och Nygren menar sig i motsats till Bultmann kunna utgå från materialet självt. På denna punkt riktar för övrigt Hägglund kritik även mot Nygren, och hävdar att denne egentligen gör samma fel som Bultmann genom att låta en filosofisk grundkonception styra det teologiska tänkandet. Hägglund framhåller att trosregeln, men inte agapemotivet, framstår som en sammanhållande struktur om man strikt utgår från de bibliska texterna. (Hägglund 2003, 72)

Tolkningsmetoder

Språket består enligt Hägglund av fonetiska, grammatiska, semantiska och systematiska strukturer. Var och en av dessa strukturer kan undersökas med hjälp av analysmetoder som har utvecklats specifikt för detta ändamål inom semantiken och andra närbesläktade vetenskapsgrenar. Fördelen med dessa metoder är dels att de beaktar tolkningsobjektets språklighet, dels att de gör tolkningen prövbar. För teologin är det framför allt de systematiska strukturerna som är intressanta. De systematiska strukturerna upptäcks i större textsammanhang som t.ex. en författares produktion eller en teologisk tradition, och de ger nycklar till förståelsen av de övriga nivåerna i språket. (Hägglund 1969a, 7-8; Hägglund 1969b, 187; Hägglund 1971, 126)

Med tolkning avses enligt Hägglund en omformulering som har till resultat en sats, som åtminstone för någon person i någon situation betyder det samma som den tolkade satsen. Tolkningar behöver inte vara exakta, men de bör vara rimliga. Tolkningens godtagbarhet varierar

från person till person beroende på situation och omständigheter. Tolkningen har ofta karaktären av en hypotes, som prövas mot materialet och söker stöd i textsammanhanget. (Hägglund 1969a, 25-26, 28) I denna prövning kombineras de vetenskapliga metoderna med ett intuitivt moment.

1. Intuitiv förståelse

I en hermeneutik som starkt försvarar det objektiva i tolkningsarbetet kan den intuitiva förståelsen inte ges en allt för självständig roll. Hägglund beskriver den som ett nödvändigt, men inte tillräckligt element. Hägglund kritiserar i mitt tycke väl kategoriskt och onyanserat Schleiermacher för att företräda en tolkningsmetod som går ut på psykologisk inlevelse. Här förbiser Hägglund helt att Schleiermacher uttryckligen målar upp en dialektik mellan ”divinatorisk” inlevelse och grammatisk analys. (Hägglund 2011, 64)

Hägglunds kritik går ut på att Schleiermacher i linje med mycken annan hermeneutik efter Kant ger den enskilde uttolkarens skapande fantasi en allt för dominerande roll. Hägglund argumenterar för att det är bibelordet, och inte uttolkaren, som besitter en kreativ omformande förmåga. (Hägglund 2006, 178-180)

Den av Schleiermacher utvecklade dialektiken mellan förståelse och förklaring har Paul Ricoeur fört vidare i sin föreställning om att tolkningen kan liknas vid en hermeneutisk båge från omedelbar (”naiv”) förståelse via kritisk och metodisk analys fram till en kritiskt prövad förståelse (en ”andra naivitet”). (Ricoeur 1988, 75-76) Jag anser att Hägglund i sitt hermeneutiska tänkande eftersträvar en motsvarande dialektik, utan att termerna förklara och förstå explicit används.

2. Begreppsanalys

Begreppsanalysen kunde ha varit följande steg i tolkningsprocessen, men Hägglund understryker att begrepp inte kan analyseras skilda för sig. Begrepp kan bara förstås i relation till den kontext och det idésammanhang där de förekommer. Begreppen är öppna och kan ha olika funktion i olika textsammanhang. Idéhistoriska nyckelter-

mer undergår ofta avsevärda betydelseförändringar bl.a. genom att nya associationer förknippas med dem. (Hägglund 1969a, 24) Därför sker analysen av begrepp på de nivåer där större texthelheter analyseras; allt från enskilda satser upp till hela författarskap och teologiska traditioner.

3. Semantisk analys

Den semantiska analysen sysslar främst med enskilda satser (jämför diskursbegreppet hos bl.a. Ricoeur, som denne utvecklar i polemik mot vissa strukturalisters ensidiga intresse för språket som statiskt system). I den semantiska analysen undersöks satsens logiska och grammatiska struktur samt satsens relation till det som satsen talar om, d.v.s. dess referens.

Hägglund avgränsar sig mot en inlevelsehermeneutik i den romantiska hermeneutikens mening, eftersom den kan leda till godtycke och till en pragmatism där man inte skiljer mellan texttolkningen och det syfte som driver uttolkaren. Därmed tar Hägglund även avstånd från en biografisk tolkning, som främst intresserar sig för författarens intentioner. ”Vad som intresserar vid den semantiska analysen är inte främst utsagornas relation till en ursprunglig författares intention utan deras relation till intersubjektiva sakförhållanden i en objektiv, för alla gemensam värld.” (Hägglund 1969a, 22) Fokus vänds därmed från utsagans upphovsman och hans intentioner till frågan om språkuttryckets objektiva referens och dess egen semantiska struktur.

4. Deskriptiv-systematisk tolkning

Vid all texttolkning är det enligt Hägglund fråga om en strukturbeskrivning. För att kunna tolka en enskild utsaga behöver man känna till den systematiska strukturen i det större textsammanhanget (i en författares produktion och kanske i skrifter som hör till samma idékrets). En systematisk-deskriptiv analys förutsätter att man skapar ett metaspråk, med vars hjälp man förklarar och tolkar tolkningsobjektet. Med deskriptivitet avser Hägglund här att man nöjer sig med att klarlägga det ursprungliga sammanhanget, utan att ställa frågan om textens relevans och tillämpning i nuet. (Hägglund 1969a, 37)

Hägglund diskuterar frågan om en rent deskriptiv tolkning är möjlig. Han hänvisar till existensfilosofin, och bejakar tanken om att ingen tolkning kan vara absolut objektiv, och medger även att tolkningen av en tradition aldrig helt kan ignorera nuet. Han hävdar dock bestämt att det går att skilja mellan en deskriptiv och en konstruktiv tolkning. Tolkningens deskriptivitet syftar på målsättningen att återge ett systematiskt sammanhang, som föreligger i texterna själva. Enligt Hägglund ger den systematiska strukturen nyckeln till förståelsen av den semantiska nivån i språket. (Hägglund 1969a, 37-38; Hägglund 1969b, 186)

Beteckningen ”systematisk” syftar på att man i tolkningen sätter en utsaga i relation till de övergripande grundkonceptioner, som bildar dess förutsättning. Därigenom kan man beskriva det systematiska sammanhang av idéer, som är relevant för förståelsen av texten ifråga. Det här förutsätter en strukturanalys av en hel författares produktion eller liknande större texthelheter såsom en hel filosofisk eller teologisk riktning. Dessa övergripande strukturer kan ses som tysta förutsättningar för det som sägs i texten. Det är detta samband som den systematiska analysen skall klarlägga. (Hägglund 1969a, 38-39; Hägglund 1971, 127)

Vid upptäckandet av den sammanhållande strukturen behövs enligt Hägglund ett samspel mellan intuitiv helhetsförståelse och detaljanalys. Därigenom kommer han i mitt tycke mycket nära Schleiermachers syn på tolkning, trots sitt behov att markera kritisk distans till denne. (Hägglund 1969a, 40) Den systematiska strukturen kan enligt Hägglund ses som en hypotes, som prövas mot materialet: ”Dess bärkraft får bevisas genom kontroll av dess förmåga att förklara alla eller ett stort antal enskilda utsagor hos en författare eller i ett på annat sätt avgränsat textsammanhang.” (Hägglund 1969a, 40)

En förutsättning för att en systematisk tolkning skall vara meningsfull är enligt Hägglund att tolkningsobjektet ingår i ett enhetligt sammanhang, och att författaren har bemödat sig om att tänka och skriva konsekvent. (Hägglund 1969a, 39) Anders Nygren utgår på liknande sätt från att tolkningsobjektet utgör en samlad och konsekvent enhet. Tolkningen bör enligt honom tränga så djupt att den finner de förutsättningar

som gör att de skenbara motsägelserna kan sammanhållas och bilda en enhetlig åskådning. (Nygren 1982, 429) Men kan man verkligen utgå från detta? Hur är det t.ex. med författare som Paulus och Martin Luther, som livligt tar del i polemik, som bekämpar motståndare och tar till alla tänkbara argument såväl ur den bibliska textvärlden som från teologins historia och samtida filosofiska tankeriktningar? Det ter sig orealistiskt att tänka sig, att en författare i debattens hetta skulle kunna undgå att motsäga sig själv, även om vissa huvudteser naturligtvis ofta kan urskiljas i deras produktion.

5. Idéhistorisk tolkning

Medan den systematiska tolkningen sysslar med de bärande idéerna hos en författare inom ett begränsat textsammanhang, syftar den idéhistoriska tolkningen till "...en jämförelse mellan olika idékomplex och till ett inordnande av de enskilda tankarna och föreställningarna i ett vidare textsammanhang." (Hägglund 1969a, 42, se även Hägglund 2003, 72) Metoden går ut på att jämföra idéer och begrepp hos olika författare, antingen samtida tillhörande olika teologiska traditioner eller författare från olika tidsperioder tillhörande samma tolkningstradition. Fokus ställs på sådana drag som är gemensamma för olika författare eller tanketraditioner. (Hägglund 1969a, 43)

Risken som bör uppmärksammas är att man i sökandet efter typiska drag kan renodla och förenkla för mycket. Hägglund argumenterar för att man inte bara skall räkna upp en lång rad ofta förekommande drag, utan framför allt söka de som är skapande och bärande och därmed typavgränsande. (Hägglund 1969a, 43) I en idéhistorisk undersökning behöver man inte – och skall man inte – ta hänsyn till den nutida situationen.

6. Traditionsforskning

Hägglund definierar traditionsforskning som en "undersökning av texter som ingår i en fortgående tradition." (Hägglund 1969a, 7) Traditionsforskningens uppgift är att förklara en text genom att sätta in den i den tradition, där den hör hemma. Det här innebär bl.a. att man jämför olika led i en traditionskedja. Texter och dokument

inom en viss tradition behandlas som tillämpningar av traditionen ifråga, och denna tillämpningsaspekt gör det enligt Hägglund omöjligt att uppnå en rent objektiverande metod. Samtidigt understryker han att tillämpningen bör ses som textens verk, inte den skapande uttolkarens. (Hägglund 1971, 122, 124-125; Hägglund 1974, 33)

Hägglund anknyter i detta sammanhang till Gadammers verkningshistoriska hermeneutik. Han bejakar dennes kritik av positivistiska drag i historisk forskning, samt även kritiken av upplysningens misstro mot tradition, auktoritet och fördomar. Till denna verkningshistoriska infallsvinkel hör att en texts innebörd inte bara begränsas till klarläggandet av dess ursprungliga betydelse, utan man bör även beakta de olika tolkningar som den ger upphov till. Med viss tvekan stämmer Hägglund även in i tanken att uttolkaren alltid redan är insatt i den tradition som han försöker förstå. Hägglund delar dock inte Gadammers kritiska syn på metodisk forskning, och betonar att en uttolkare visserligen inte kan frigöra sig från all förförståelse, men däremot nog kan göra sig medveten om den. (Hägglund 1969a, 45)

Hägglund bejakar även Gadammers tanke att texten själv så att säga verkar sin egen förståelse. Det här är en hermeneutisk övertygelse som underströks av den s.k. nya hermeneutiken med representanter som Gerhard Ebeling och Ernst Fuchs, vilka inspirerade av Heideggers senare språkfilosofi tänkte sig att bibelordet helt suveränt drabbar människan och åstadkommer sin egen förståelse. (Hägglund 1974, 36-37. Notera att Nygren däremot förhåller sig kritisk till Ebeling och Fuchs. Nygren 1982, 394-395)

Eftersom Heidegger och Bultmann ofta har kritiserats för att påtvinga texter en filosofiskt utarbetad tolkningsram bemödar sig Hägglund om att argumentera för att Gadamer på flera viktiga punkter skiljer sig från dessa. (Hägglund 1970, 121; Hägglund 1971, 122-123) Överlag kan man säga att Hägglund tillämpar Gadammers verkningshistoriska betraktelsesätt, men förhåller sig mer tveksam till Gadammers tankar om en växelverkan mellan text och läsare. Han understryker att strukturerna i verket är någonting bestående, som kan läsas ut ur själva materialet. Hägglund återger i flera olika texter den kritik

som den italienska rättsvetaren Emilio Betti har riktat mot Gadamer. Bettis kritik går ut på att man bör kunna göra en tydligare skillnad mellan tillämpning och deskription inom juridiken än vad Gadamer tycks räkna med. Betti vill hålla isär rättshistorikerns och domarens sätt att använda en lagtext. Liksom Betti vill Hägglund bevara möjligheten till objektivitet. Fördomar och förförståelse är någonting som en läsare visserligen inte kan frigöra sig ifrån, men det går enligt dem ändå att göra sig medveten om dem. (Hägglund 1970, 123; Hägglund 1969a, 46; Hägglund 1973, 23)

Traditionsforskning i teologin

Hägglund argumenterar bestämt för att en realistisk kunskapsteori är den adekvata förutsättningen för en beskrivning av kristen tro. Som en konsekvens av detta menar han att teologin för att vara en godtagbar vetenskaplig verksamhet bör förutsätta den allmänna gudskunskapen. Som teologer bör vi alltså utgå från att människan intuitivt eller genom metafysisk slutledning kan komma fram till Guds existens. Den här allmänna gudskunskapen behöver inte vara förbunden med en medveten eller personlig gudstro. (Hägglund 2011, 58-59)

Den genom Ordet uppenbarade gudskunskapen tillför däremot människan något som hon inte på egen hand kan komma fram till eller börja tro på. Till detta hör föreställningar som inkarnation, försoning och rättfärdiggörelse. Eftersom dessa begrepp är tillgängliga i texter på ett rent språkligt plan är de emellertid möjliga att studera vetenskapligt inom teologin. Hägglund hänvisar till Luthers distinktion mellan inre och yttre klarhet i Bibeln: på ett rent yttre plan är teologins kärnpunkter förståeliga för vem som helst (även om vissa ord kan behöva förklaras), men den inre förståelsen av vad orden betyder för mig som individ kan bara åstadkommas genom Andens ingripande. (Hägglund 2011, 60)

Hägglund hävdar att teologiska utsagor hänför sig direkt till texter och andra språkliga utsagor, men enbart indirekt (om alls) till trons objekt eller innehåll. (Hägglund 1969a, 12-14) Han är naturligtvis medveten om att det här kan leda till att den teologiska analysen blir en rent inom-

språklig uppgift. Han understryker att teologin inte kan ge entydiga svar på frågan vad som är kristendomens väsen eller hur den mäskliga existensen bäst skall beskrivas, men påpekar samtidigt att en semantisk analys av nödvändighet även ställer frågan vad utsagorna refererar till. Hans lösning är att den ontologiska frågan egentligen finns med i den semantiska analysens förutsättningar. (Hägglund 1969a, 14-15)

Ett exempel på hur Luthers bibelsyn påverkar Hägglunds hermeneutiska tänkande är likheten mellan å ena sidan Luthers tankar om yttre och inre klarhet, å andra sidan Hägglunds föreställning om två slag av evidens. ”Tolkningens evidens” gäller det språkliga uttrycket: tolkningen ifråga följer det vanliga språkbruket och kan preciseras med hjälp av ordförklaringar, grammatisk analys och information om kontexten. Den andra formen av evidens kallar Hägglund ”trovärdighetens evidens”, och den berör ordens referens till den omgivande verkligheten. Trovärdigheten uppnås då mottagaren uppfattar texten som personligt avsedd för honom eller henne. (Hägglund 2011, 76)

Systematisk teologi och dogmatikens uppgift

Hägglund använder systematisk teologi och dogmatik som synonyma begrepp. Han framhåller att den systematiska teologin i motsats till idéhistoriska undersökningar framställer den kristna tron som en organisk helhet i nuvarande situation, och inte bara hos en viss författare i historien. I centrum står ambitionen att förstå en tradition. Uppgiften förverkligas genom att den kristna trons bärande strukturer blottläggs. (Hägglund 2003, 72, 77, 92) Detta kan jämföras med Anders Nygren, som hävdar att den systematiska teologins uppgift är att förstå och klarlägga den kristna tron i dess karakteristiska egenart. Enskilda utsagor skall framställas i deras eget sammanhang och utifrån den kristna trons centrum, som står att finna i dess grundmotiv. (Nygren 1982, 446)

Hägglund tar stöd av Gadamers traditionsförståelse då han vill klarlägga den systematiska teologins vetenskapliga uppgift. Dogmatiken är enligt Hägglund hänvisad till andras vittnesbörd,

d.v.s. det som är historiskt givet och av andra har förmedlats till oss. Han jämför detta med hur vi lär oss ett språk: det finns alltid redan före oss. Dogmatiken skall systematisera och förmedla den kristna trons innehåll, även i ett vetenskapligt sammanhang. Hägglund hävdar att tillämpningsdimensionen inte försvagar teologins vetenskaplighet, och han hänvisar, med stöd av bl.a. Gadamer, till att tillämpning och praxis har en central roll även inom andra vetenskapsgränar. Dogmatiken har en praktisk förmedlande karaktär genom att den redogör för den väg till frälsning som kristendomen erbjuder samtidigt som den refererar till den nutida människan och till hennes tro och existentiella situation. (Hägglund 2003, 77)

Ett stöd för den systematiska teologins vetenskaplighet finner Hägglund i tolkningsobjektets språklighet. Saken själv ger sig tillkänna i språket. Tolkning är inte i första hand en subjektiv insats. (Hägglund 2003, 74) Ingen vetenskap är förutsättningslös, men det är viktigt att redogöra för sina förutsättningar. Dogmatikens föremål är en uppenbarad sanning som bara kan tillägnas i tro. Tron är en förutsättning för förståelse, men de språkliga uttrycken och formuleringarna är tillgängliga för vetenskaplig forskning. Språket förmår förena uppenbarad sanning och historisk sanning, dvs trons erfarenhet och intellektuell förståelse. Följaktligen kan Hägglund hävda att språkligheten ger dogmatiken dess vetenskapliga fundament. (Hägglund 2003, 79-80)

Teologins historia

Teologins historia är det verk som gjort Bengt Hägglunds namn känt för otaliga teologiestuderande. Få av dessa studerande lär emellertid ha ställt sig den viktiga frågan vilken hermeneutik författaren har använt sig av. I förordet till andra upplagan skriver Bengt Hägglund: "Med 'teologins historia' menas sålunda den gren av idéhistorien, som behandlar den kristna traditionens källor och undersöker den idéutveckling, som däri avspeglar sig." (Hägglund 1966, ix) Han föresätter sig att följa de teologiska grundtankarnas tolkningshistoria. Han väljer uttryckligen att inte syssla med dogmhistoria, eftersom det begreppet är belastat med den liberala teologins

kritiska inställning till dogmutvecklingen (t.ex. hos Adolf von Harnack). Istället utgår Hägglund från trosregeln, eller som han kallar den, den ursprungliga kristna bekännelsen. (Hägglund 1966, x)

Teologins historia delar villkoren för idéhistoriska genomgångar i allmänhet, men vill också visa på sammanhanget och huvudinnehållet i den kristna tron. I den uppgiften är trosregeln av central betydelse. Hägglund ser trosregeln som ett redskap för en kritisk bedömning av senare teologi. Teologins historia kan tolkas som en historia om utläggningen av trosbekännelserna. Hägglund understryker att trosregeln inte är en struktur som teologer i efterhand påför materialet, utan han vill se den som en aktiv och strukturerande princip som kan blottläggas i materialet. (Hägglund 1969b, 188; Hägglund 2003, 51-52)

Hägglund citerar med gillande J.N.D. Kellys beskrivning av trosregeln: "a condensed summary, fluid in its wording but fixed in content, setting out the key-points of the Christian revelation in the form of a rule." (Hägglund 1966, x-xi) Teologins historia beskriver följligen hur den kristna trosregeln har tolkats under historiens förlopp. Hägglund understryker att det här är en motiverad infallsvinkel eftersom teologer alltid i grunden har strävat efter att tolka den kristna bekännelsen. Han konstaterar att en sådan undersökning även förutsätter ett klarläggande av filosofiska tanketraditioner samt samtida ideologier och tankeförutsättningar. Den kristna trosregelns tolkningshistoria har enligt Hägglund alltid skett genom en växelverkan mellan teologi och bekännelse. (Hägglund 1966, xi)

Från denna uppfattning är steget till en verkningshistorisk eller receptionshistorisk syn på teologin inte långt. Uppfattningen att en regel kan vara föränderlig i sina formuleringar, men samtidigt fixerad till sitt innehåll, är emellertid inte helt oproblematisk. Det är sällan så här enkelt att skilja åt orden och det de syftar på, och den form som en utsaga uttrycks genom kan inte undgå att färga av sig på innehållet. Hägglunds poäng förefaller dock vara att den gudomliga verkligheten består, även om människas verbaliseringar av denna verklighet växlar.

Traditionsforskning inom teologin

Hägglund lyfter fram frågorna om den kristna trons enhetlighet och dess ursprungliga karaktär som speciellt aktuella inom teologisk traditionsforskning. Vid sidan av en rent historisk uppgift att förstå ett givet dokument finns även målsättningen att bättre förstå den kristna traditionen med hjälp av att undersöka ett av de dokument som ingår i den. ”Man betraktar m a o texter ur teologihistorien som utläggningar av den ursprungliga traditionen eller element därav.” (Hägglund 1969a, 47) Uppgiften går följaktligen ut på att undersöka om och hur den kristna trons grundstruktur kommer till uttryck i ett visst material. (Hägglund 1969b, 189)

Behovet av en sammanhållande struktur är enligt Hägglund så stort, att detta egentligen kan ses som ett krav på metodens meningsfullhet. ”Meningsfylld blir den traditionshistoriska tolkningen endast under förutsättning att det i traditionen finns ett relativt enhetligt mönster, som man kan utgå ifrån vid en sådan tolkning.” (Hägglund 1969a, 47) Om metodens meningsfullhet förutsätter att tolkningsföremålet, den kristna traditionen, hålls samman av en förenande struktur, blir förekomsten av en sådan struktur snarare en förutsättning för analysen, än ett resultat av den, vilket i mina ögon ter sig litet förbryllande.

Hägglund argumenterar för att den ursprungliga kristna trosläran, trots sin mångskiftande karaktär, kan sägas utgöra en sådan struktur med tillräckligt enhetlig prägel. Till stöd för denna syn anför Hägglund att den kristna tron i viss mening har förblivit den samma under historiens gång. Nya traditionsformer har uppkommit under bevarad kontinuitet med den tidigare traditionen. Den kristna trons grundstruktur låter sig emellertid inte uttryckas i abstrakta idéer, utan i återgivandet av konkreta händelser och skeenden. De enkla ursprungliga formuleringarna och de mer komplicerade uttolkningarna ger enligt Hägglund en bild av den kristna traditionens på en gång fasta och rörliga, enhetliga och sammansatta struktur. (Hägglund 1969a, 48; Hägglund 1974, 41-42)

Trosregeln som den kristna trons grundstruktur

Det finns någonting gäckande och undflyende i begreppet trosregel. När man med hjälp av Bengt Hägglunds produktion bekantar sig med hur begreppet har använts av i synnerhet kyrkofäderna går förkunnelse och teologisk argumentation in i varandra. Trosregeln kan sägas både vara sanningen själv och ett kriterium på vad som är sanning. Argumenteringen får därför lätt karaktären av cirkelbevis. Trosregeln visar vad som är sanning därför att den själv är ett uttryck för sanningen.

Frågar man varför trosregeln kan sägas utgöra sanningen hänvisas vanligen till dess apostoliska ursprung, varifrån den i sin tur kan härledas vidare till Kristus, som i sin tur har fått motta sanningen från Fadern själv. Apostlarna är trosvittnen till de frälsningsskeenden som Bibeln berättar om. Trosregeln sammanfattar Skriften och sammanfaller därmed med uppenbarelsen, som Tertullianus uttrycker saken. (Hägglund 2003, 21)

Någon kreativ nytolkning eftersträvas inte av kyrkans tidiga teologer. När trosregeln används som argument i polemiken mot heretiker är det uttryckligen bevarandet av den rätta tron som står i fokus. Den sanning som kyrkan förkunnar har allt sedan apostlarnas tid till sitt innehåll varit fast och oföränderlig. Det är tvärtom gnostikerna som nytolkar och som för in för kristen tro främmande element i sin lära. Autenticiteten i den kristna förkunnelsen grundas i auktoriteten hos förmedlarna: apostlarna, men framför allt Jesus själv. (Hägglund 1973, 16-17; Hägglund 2003, 18)

Den här argumentationen ter sig problematisk till den delen att den tycks utgå ifrån att den kristna tron från första början har utgjort en enhet, vilket ingalunda är självklart vare sig på basen av historisk forskning eller ens då man studerar Nya testamentets skrifter så som de nu föreligger. Trosregeln anses manifesteras enheten såväl mellan Gamla och Nya testamentet som mellan de olika centrala händelserna i frälsningsskeendet. Den uppenbara svårigheten är att trosregeln för att kunna manifesteras en sådan strukturell enhet måste formuleras så allmänt och vagt, att dess användning som stöd då man

vill bedöma och eventuellt korrigeras enskilda tolkningar blir problematisk.

Vad är då trosregeln? Här ställs vi igen inför det gäckande draget i begreppet. Trosregeln kan enligt Hägglund inte identifieras med någon enskild dopbekännelse. Ändå omtalas den av kyrkofäderna och apologeterna som om den skulle vara en för alla kristna bekant storhet. Trosregeln pekar alltid bortom sig själv mot den sanning som den sägs både förmedla, sammanfatta och uttrycka. Eller annorlunda uttryckt: sanningen är själva tolkningskriteriet, medan trosregeln utgör en sammanfattning av sanningen.

Bengt Hägglund förklarar att trosregeln sannolikt återspeglar den muntliga undervisning som gavs åt dopkandidaterna i den unga kyrkan. Undervisningen behandlade både tro och liv och innefattade följaktligen både dogmatiska och etiska element. Hägglund ser en kontinuitet mellan trosregeln och katekesundervisningen. Ett gemensamt drag är att undervisning i de mest centrala delarna av kristen tro innehåller både lära, bön och parenes.

Hägglund hävdar att Philipp Melancton i sina *Loci Theologici* för vidare grundtanken i trosregeln genom att eftersträva en sammanfattning av hela Bibelns innehåll. Hägglund finner även hos Luther formuleringar som han ser som en direkt fortsättning på trosregeln. I sin bok *Om den trålbundna viljan* skriver Luther i sitt försvar av Skriftens klarhet: "...att Kristus, Guds Son, blivit människa, att Gud är tre och dock en enda, att Kristus lidit för oss, och att han skall regera i evighet? Är inte detta välkänt och utbasunerat på gator och vägar? Tag Kristus bort ur Skriften – vad mer finner du då däri? Allt vad Skriften innehåller och vill säga är alltså klart och tydligt, även om vissa ställen är dunkla på grund av att vi inte känner orden." (Hägglund 2002, 59-60)

Hägglund riktar i detta sammanhang även en försiktig kritik mot *Sola Scriptura*-principens tillämpning inom senare protestantisk teologi. Hägglund påpekar att de reformatoriska formuleringarna av kristen tro i praktiken kom att fungera som tolkningsnycklar för bibeltolkningen. Det här är inget fel i sig, eftersom Hägglund med stöd av Gadamer framhåller att det alltid finns någon form av dogmatisk tolkningsnyckel i bibeltolkningen. (Hägglund 1970, 120) Hägglund påpekar dock att en ensidig betoning av rättfär-

diggörelseläran som tolkningsnyckel ibland har gett en allt för begränsad bild av den lutherska bibeltolkningen: nyckeln öppnar dörren, men nyckeln är inte hela rummet. Luther vill enligt Hägglund lyfta fram hela rikedomerna i Bibelns mångskiftande innehåll. (Hägglund 2002, 38)

Bevarande och förändring: Hägglund, Nygren och Wingren

I inledningen ställde jag frågan hur Bengt Hägglund i sitt hermeneutiska tänkande ser på förändring. För att kunna precisera det karakteristiska i Hägglunds hermeneutiska position vill jag göra en grov jämförelse med två andra betydande svenska systematiska teologer; Anders Nygren och Gustav Wingren. Nygren försvarar det oföränderliga i den kristna tron, som på objektiva grunder kan läsas fram ur materialet, medan Wingren argumenterar för att det bestående i kristendomen bara kan bevaras genom förändring.

Oföränderlighet

Den ena dimensionen i Bengt Hägglunds hermeneutik kan sägas vara försvaret av det oföränderliga i den kristna tron. I detta sammanhang ger han trosregeln en central roll som tolkningskriterium. Trosregeln anger den apostoliska predikans och Bibelns inre struktur, samtidigt som den bekräftas av Nya testamentets skrifter. (Hägglund 2003, 62) Hägglund understryker följaktligen att texten bör sätta agendan vid tolkningen. Han citerar med instämmande Gerhard Ebelings tanke om att texten är det egentliga subjektet och läsaren dess objekt. Den här hermeneutiken ligger enligt Ebeling i samklang med den protestantiska teologins betoning av bibelordets suveränitet. (Hägglund 1973, 21; Hägglund 2011, 82-83)

Anders Nygren kan ses som representant för ett slags oföränderlighetens hermeneutik. Nygren försvarar mycket kraftigt tolkningens bundenhet till avsändarens budskap: "Tolkningen får inte säga något annat än vad budskapet säger." (Nygren 1982, 397) Därför anser Nygren även att tolkningen av texter med budskap skiljer sig från tolkning av lagtexter eller tolkning av musi-

kaliska verk. Tolkningen får under inga omständigheter bli en omtolkning: Den har inte någon nyskapande uppgift, utan det är den ursprungliga författarens intentioner som bör sökas (Nygren 1982, 397). Som jämförelse kan nämnas att Gustav Wingren däremot framhåller att ett partitur är någonting som uttolkaren frivilligt väljer att följa. (Kristensson Ugglå 2010, 106)

Nygren bejakar den historiska skolans mål att beskriva "wie es eigentlich gewesen ist". (Nygren 1982, 425) Samtidigt är han medveten om att det här kan vara svårt, eftersom källor kan motsäga varandra. Historikern kan aldrig helt leva sig in i gångna tiders självklara förutsättningar. Det behövs både distans och kongenialitet i historisk forskning, Nygren varnar dock mest för faran med anakronism, som uppkommer då man läser in sin egen samtids frågor och förutsättningar i ett verk från det förflutna. Han hävdar att materialet självt visar om man har projicerat sin egen samtid på tolkningsobjektet eller inte. (Nygren 1982, 426-428) Därför skulle nog kritiken svida ordentligt i skinnet på Nygren, då man senare har påstått att Nygren i själva verket läser in sin egen samtids lutherska kristendomsförståelse i det bibliska och teologihistoriska materialet, då han skapar sin stora berättelse om agapemotivets väg genom historien. (Se t.ex. Kristensson Ugglå 2010, 62-63, 69)

Föränderlighet

Gustav Wingren argumenterar för att kontinuiteten i den kristna tron bara kan upprätthållas genom växling. Wingren påpekar själv att han på denna punkt har valt en annan väg än Anders Nygren och hans forskning kring den kristna trons grundmotiv. Wingren hänvisar bl.a. till att Luther radikalt omtolkade, omriktade och adresserade det som Paulus skrev om oren mat, sabbatsbud, omskärelse m.m. På motsvarande sätt bör enligt Wingren även vi idag omtolka Luther för att göra honom rättvisa. (Wingren 1954, 137; Kristensson Ugglå 2010, 44-45, 198-199)

Där Hägglund med hjälp av kunskapsteoretisk realism och hänvisning till trosregeln vill försvara det ursprungligt entydiga i den kristna tron, vill Wingren tvärtom lyfta fram den ursprungliga mångfalden. I linje med bl.a. Ernst Käsemann

påpekar Wingren att Nya testamentet snarare grundlägger den ekumeniska mångfalden än en yttre konfessionell enhet. Wingren lägger speciell vikt vid de fyra evangelierna, som utan harmonisering har använts sida vid sida. (Wingren 1972, 42)

Trots att Hägglund och Wingren på dessa punkter skiljer sig åt bör man dock notera att Hägglunds hermeneutik ingalunda enbart handlar om bevarande av det oföränderliga i kristen tro. Det finns hos honom också en öppenhet för förändring. Traditionsbegreppet bär på en dynamik som oundvikligen för med sig en dimension av föränderlighet och omvandling. Varje tradition utgör: "...ett produktivt meningssammanhang, som gestaltas och omgestaltas i ständigt nya former i traderandets process." (Hägglund 2003, 87) Hägglund anknyter till Noam Chomskys föreställning om att språket är dynamiskt. När ett språk används aktiveras de möjligheter som språksystemet bär på. Här kan man se en parallell till den strukturalistiska lingvistikens distinktion mellan parole och langue, där det första står för språket aktiverat i en kommunikationssituation, en "diskurs", medan langue betecknar språksystemet. För mig är det intressant att notera att Hägglund i detta sammanhang hänvisar till Ricoeur, och som jag nämnde tidigare förenas dessa i en ambition att förena impulser från såväl Gadamer som strukturalismen. (Hägglund 1969b, 185; Hägglund 2003, 84)

Hägglund understryker i flera sammanhang att traditionsforskningens nyckeltermerna är komplicerade till sin natur. De har en "öppen struktur", vilket innebär att ingen tolkning av dem kan vara helt uttömmande. (Hägglund 1969a, 28) Detta är emellertid inte bara en negativ sak, eftersom deras öppenhet i själva verket är en förutsättning för att de skall kunna fylla sin funktion. De används nämligen för att beskriva sakförhållanden som är alltför svårtillgängliga och komplicerade för att entydigt kunna förklaras. Hägglund hävdar att de snarare pekar i en viss riktning än beskriver. "Just därför kan de rymma ett rikare innehåll och vara förenade med en större mängd associationer än exakta begrepp. De talar till känslan och fantasin, inte bara till förståndet. Hos olika mottagare kan de väcka associationer av olika slag, dock sammanhållna av en gemensam grundstruktur." (Hägglund 1969a, 29)

Begrepp kan alltså under traditionens fortsatta utveckling få en ny innebörd. En förutsättning för att man fortfarande skall kunna tala om samma begrepp är emellertid att det finns en kontinuitet mellan de olika begreppsanvändningarna. Vid tolkningen varnar Hägglund för det han kallar moderniserande omtolkningar, och hänvisar till att begrepp bör tolkas i sin egen kontext. (Hägglund 1969a, 30-32)

Språk och verklighet

Som jag har nämnt tidigare anser Hägglund att tolkningsobjektets språklighet ger teologin dess vetenskapliga trovärdighet. I likhet med Gadamer framhåller han att förståelsen är en process som äger rum i språket. De språkliga uttrycken i Bibeln är tillgängliga för tolkning, oberoende om uttolkaren är troende eller inte. Hägglund understryker att det är ett objektivt tillgängligt sakinnehåll som manifesterar sig i språket. (Hägglund 1970, 121) Men vad avses med objektivitet i detta sammanhang? Åtminstone det faktum att en text är tillgänglig för var och en som kan läsa, och att uttolkare bör stöda sina tolkningar genom hänvisningar till textmaterialet. Andra forskare kan pröva dessa tolkningar, eftersom materialet är tillgängligt för forskarsamfundet. Däremot förefaller det mig svårt att hävda att referensens giltighet till en utomspråklig verklighet skulle vara objektiv, eftersom det ju inte finns något som garanterar att en utsaga verkligen är sann i den bemärkelse som man eftersträvar inom kunskapsteoretisk realism.

Hägglund finner stöd för sin uppfattning om relationen mellan språk och verklighet hos Gottlob Freges distinktion mellan Sinn und Bedeutung (mening och betydelse). Ord har dels en inomspråklig mening, dels en referens till den utomspråkliga verkligheten. Det finns med andra ord en enhet mellan ordet och den sak som den refererar till. Den här relationen kan dock uttryckas på olika sätt under olika tider, eftersom språkanvändningen och ordens betydelseskiftningar växlar. Den kunskapsteoretiska realism som Hägglund företräder kännetecknas av en dynamisk verklighetssyn. Världen framställer sig själv, manifesterar sig, i språket. I denna process är människan primärt en mottagande part, vilket

leder till att författarens intentioner inte ges en avgörande roll.

Den kunskapsteori som Hägglund vill återupprätta utgår från att den objektiva, extramentala verkligheten själv utgör den aktiva parten i kunskapsakten. Här tycker jag mig se anknytningspunkter till Aristoteles syn på människan som "tabula rasa": verkligheten påverkar intellektet via sinnesintrycken, så att kunskap och förståelse uppkommer. (Hägglund 2011, 40) Hägglund påpekar att denna syn även företräddes av Luther, och han hänvisar till att Melanctons locimetod likaså utgår från en realistisk kunskapsteori. (Hägglund 2011, 31)

Hägglund ställer väldigt svart-vitt den tyska idealismen mot den realistiska kunskapsteorin, och hävdar att alla moderna teologer som avvisar realismen förfaller till subjektivism: utgångspunkten blir "...den skrivande teologens egen konception av det meningssammanhang, som trosutsagan utgör." (Hägglund 2011, 32) Han hävdar att den tyska idealismen gav upphov till en kunskapsteori som hävdar att det enda vi har kunskap om är våra egna mentala upplevelser, medan vi inte kan få visshet om någon materiell yttre värld. (Hägglund 2011, 38)

Den kunskapssyn och den dynamiska verklighetsförståelse som Hägglund förfäktar kommer egentligen närmare en manifestationstanke än en kunskapsteoretisk realism. Den senare bygger ju på att man med hjälp av empiriska undersökningar och logisk slutledning kan analysera sanninghalten hos ett påstående. En sådan empirisk testning är inte möjlig i fråga vare sig om Bibelns texter eller om trosregelns sanninghalt. Manifestationstanken kan däremot smidigt förenas med tanken att sanningen är någonting som uppenbaras för människan. "Världen är inte ett föremål för språket, utan världen framställer sig själv i språket." (Hägglund 1970, 127; se även Hägglund 1974, 39-40)

Här tycker jag det kan vara belysande att göra en jämförelse med Ricoeur. Likt Hägglund understryker han att verkligheten aktivt strävar efter att visa sig för människan (i bakgrunden finns bl.a. Karl Jaspers föreställning om chiffer). Ricoeur delar även Hägglunds föreställning om att verkligheten förblir suverän i relation till människan. Det finns även paralleller mellan dessa två i föreställningen om att människan uttrycker sin

tro med hjälp av symboler, berättelser, riter och läror, som genom sin språklighet är tillgängliga för vetenskaplig analys. Det finns emellertid en viktig skillnad mellan Hägglund och Ricoeur ifråga om synen på religiöst språk. Symboler, metaforer, vittnesbörd och berättelser kännetecknas alla enligt Ricoeur av mångtydighet och meningsrikedom. De är principiellt outtömliga, och kan inte parafraseras utan att förtvina till ”döda” metaforer. Hägglund behandlar det religiösa språket i första hand som någonting propositionellt, vars sanningshalt ligger i dess referens till en extramental verklighet. Ricoeur drar paralleller mellan religiöst och poetiskt språkbruk, och framhåller att dessa typer av språk endast har en indirekt referens till omvärlden. Den här indirekta referensen aktiveras först genom läsarens kreativa tolkning och tillämpning av texten. (Ricoeur 1995, 41-47)

Hägglund gör dock en distinktion mellan de texter som undersöks och det vetenskapliga meta-språk, med vilket man redogör för sina tolkningar. I vetenskapliga texter bör strävan alltid vara att beskriva så exakt som möjligt och vid behov precisera sina formuleringar. Det här innebär att man bör räkna med att det vetenskapliga språket aldrig helt kan göra rättvisa åt den emotionella rikedom i det direkta språket, såsom det religiösa och poetiska. (Hägglund 1969a, 29) Uttrycket ”direkt” ter sig något förvirrande här, eftersom det karakteristiska för religiöst och poetiskt språk väl snarare är att beskriva indirekt, via metaforer, symboler och liknelser. Det som Hägglund avser är väl snarare att det religiösa språket är det primära språket i religiösa sammanhang. Ricoeur vill uttryckligen se den indirekta referensen i religiöst och poetiskt språk som en annan typ av referens än den direkta och möjligast entydiga referens som eftersträvas i vetenskapligt språk. (Ricoeur 1995, 42-43)

Väggkost och öppna frågor

I inledningen ställde jag frågan vilken roll förändring och förvandling spelar i Bengt Hägglunds hermeneutik. Mitt svar på den frågan är att det handlar om en förändring och en förvandling strikt styrd av texten och dess inre strukturer.

Saken som texten handlar om förändras inte under historiens gång, men de ord och begrepp som används förändras och byts ut i takt med att språket utvecklas, nya konnotationer uppkommer och begrepp används i andra betydelser än tidigare. Den här föreställningen om begreppens öppna struktur är en av många värdefulla insikter som jag vill lyfta fram ur Hägglunds hermeneutik.

Fokuseringen på trosregeln är en annan värdefull lärdom. I en tid då kyrkornas enhet prövas av teologiska konflikter är det nyttigt att påminnas om vad som utgör kärnan i den kristna tron. Trosregeln utgör paradoxalt nog både en klarläggande sammanfattning och en ständigt undflyende syntes, som undandrar sig alla slutgiltiga formuleringssök.

Ur upplysningens och modernitetens synvinkel ter sig tanken på en konfessionell hermeneutik suspekt. Men i ett postmodernt perspektiv, som utgår från att varje tolkning oundvikligen är färgad av uttolkarens kontext och perspektiv, har den konfessionella hermeneutiken fått en ny aktualitet. Hägglunds hermeneutik kan karakteriseras som en utpräglad luthersk hermeneutik. Luthers distinktion mellan yttre och inre klarhet återspeglas i Hägglunds begreppspar tolkningens evidens och trovärdighetens evidens. Trovärdighetens evidens, eller med Luthers ord förståelsen av Skriftens inre klarhet, förutsätter tro. Men för att undvika att hamna i fideism understryker Hägglund att det är texten själv som skapar tro. Tron är inte människans verk, och därmed menar sig Hägglund även kunna undvika att läsarens ”förförståelse” blir utgångspunkt för tolkningen. Bibeltolkningens syfte kan sägas vara en förvandling av läsaren, men denna förvandling är uteslutande ett verk av texten. Hägglunds hermeneutik återspeglar Luthers tanke om människans totala passivitet och hjälplöshet i frälsningsskeendet.

Hägglunds betoning av människans passivitet riskerar emellertid leda till att det kreativa gestaltandet av kristen tro glöms bort. Ola Sigurdson hävdar kritiskt att luthersk teologi tenderar att förbise att alla kristna är kallade att aktivt följa efter Jesus. Sigurdson argumenterar för att efterföljelsen förverkligas genom att den kristna kyrkan och dess medlemmar skapar kreativa variationer på de teman som Jesu liv och förkun-

nelse erbjuder. (Sigurdson 1998, 161-162) Cristina Grenholm är inne på samma linje i sin bok *Levande teologi*: ”Att leva sin tro är att vara del av en tradition fylld av berättelser och påståenden som hela tiden får ny aktualitet.” (Grenholm 2010, 36)

En annan intressant formulering hos Hägglund är hans tanke om att tolkningsnyckeln inte är hela rummet. Hägglund understryker att en tolkningsnyckel inte skall användas så att den hämmar och begränsar tolkningen av Bibeln. Nyckeln visar på det väsentliga, men den öppnar samtidigt dörren till en upptäcktsfärd in i Bibelns rika mångfald av texter.

Hägglund ger uttryck för en stark tro på objektivitetens möjlighet. Han hävdar även att teologin bör bygga på en kunskapsteoretisk realism för att vara trovärdig. Den kunskapssyn som han omfattar kunde enligt min mening lämpligen kallas manifestationens hermeneutik, eftersom det är verklighetens möjlighet att dynamiskt visa sig för människan och skapa kunskap som han målar upp. I sitt försvar av realismen tycks Hägglund räkna med att teologen via Bibeln har en tämligen direkt tillgång till det uppenbarelsen förmedlar. Jag skulle personligen hellre formulera det så att uppenbarelsen verkar genom tolkningens indirekta väg, där verkligheten öppnar sig via symboler, texter och berättelser, som behöver tolkas och tillämpas aktivt och kreativt. Manifestationens hermeneutik kunde följaktligen enligt min mening även kallas vittnesbördens hermeneutik.

I anslutning till Hägglunds diskussion av kunskapsteorin saknar jag en reflektion om vad som är det religiösa språkets egenart. Hans starka betoning av bibeltextens realistiska referens kan leda till att bibeltexten behandlas som en samling propositioner med direkt referens till en gudomlig verklighet. Det här återspeglar sig även i att Hägglund framhåller att försanthållandet är en mer primär aspekt av tron än förtröstan. Genom att så starkt betona bibeltextens kunskapsinnehåll finns det en risk att man förbiser den rika floran av olika typer av texter i Bibeln: poetiska, narrativa, profetiska, historiska o.s.v. Till det religiösa språkets egenart hör enligt min mening att det inte kan parafrastras och aldrig helt kan uttömmas av någon enskild tolkning.

En av de ständigt återkommande frågorna inom den historiskt inriktade hermeneutiken är relationen mellan textens ursprungliga mottagare och nutida läsare. Det förefaller mig något förvånande att Hägglund inte ägnar frågan om de olika adressaterna någon större uppmärksamhet, vilket ger hans hermeneutik en anstrykning av tidlöshet och oföränderlighet. På den här punkten kunde material sökas t.ex. hos Luther, som rätt detaljerat analyserade bl.a. frågan om vilka texter i Gamla testamentet som inte längre kan anses förpliktande för de kristna.

Hägglund uppmärksammar inte kunskapens och förståelsens gemensamma, sociala aspekter. Traditionen har en central roll i Hägglunds tänkande, men det förblir oklart för mig vilken roll han ger åt tolkningsgemenskapen i sin hermeneutik. Eftersom Hägglund inte explicit diskuterar kyrkan, den akademiska världen och samhället som de arenor där bibeltolkningen äger rum, lämnar hans hermeneutik ett något individualistiskt intryck.

Bengt Hägglunds hermeneutik erbjuder flera tankeväckande lärdomar. För att återknyta till rubriken vill jag sammanfatta mina intryck med följande kondenserade beskrivning: Den teologiska hermeneutikens uppgift är enligt Bengt Hägglund att stöda förmedlandet av den ursprungliga kristna tron. Denna tro kan dock bevaras endast genom att uttryckas på ett föränderligt sätt i takt med att språket och begreppen förändras. Bibeltolkningens yttersta mål är att mottagaren skall låta sig förvandlas av texten och dess budskap.

Källor

- Grenholm, Cristina
2010 *Levande teologi*. Verbum, Stockholm.
- Hägglund, Bengt
1966 *Teologins historia. En dogmhistorisk översikt*. (3 uppl.) Gleerups, Lund.
1969a *Semantik och traditionsforskning*. Studentlitteratur, Lund.
1969b ”Traditionens struktur” i *STK årg. 45*.
1970 ”Vad är tolkning? En studie i H.-G. Gadamer's hermeneutik” i *STK årg. 46*.

- 1971 "Traditionsforskningens metodproblem" i *Festskrift till Sören Holm*, Köpenhamn 1971.
- 1973 "Autorität und Tradition" i *Studia Theologica* 27.
- 1974 "Traditionsforskningen och den historiska metoden" i *Vetenskaps societeten i Lund. Årsbok 1974*.
- 2002 *Arvet från reformationen – teologihistoriska studier*. Församlingsförlaget, Göteborg.
- 2003 *Sanningens regel. Regula veritatis. Trosregeln och den kristna traditionens struktur*. Artos, Malmö.
- 2006 "Vorkantianische Hermeneutik" i *Keyrygma und Dogma* 2006/2.
- 2011 *Kunskapsteori och metafysik i teologin. En idéhistorisk tillbakablick*. Din bok, Lund.
- Kristensson Ugglå, Bengt
2010 *Gustaf Wingren – Människan och teologin*. Symposion, Stockholm.
- Nygren, Anders
1982 *Mening och metod. Prolegomena till en vetenskaplig religionsfilosofi och en vetenskaplig teologi*. Åbo.
- Ricoeur, Paul
1988 *Från text till handling. En antologi om hermeneutik*. Red. Peter Kemp och Bengt Kristensson Ugglå. Symposion, Stockholm.
1995 *Figuring the Sacred. Religion, Narrative, and Imagination*. Fortress Press, Minneapolis.
- Sigurdson, Ola
1998 *Kärlekens skillnad. Att gestalta kristen tro i vår tid*. Verbum, Stockholm.
- Wingren, Gustaf
1954 *Teologiens metodfråga*. Gleerup, Lund.
1972 *Växling och kontinuitet*. Teologiska kriterier. Gleerup, Lund.

Summary

Bengt Hägglund's Hermeneutics of Tradition

Bengt Hägglund was one of the first theologians in Sweden who successfully adopted the thoughts of contemporary philosophy of language in his theological work. Hägglund, who is well known for his deep knowledge of Lutheran theology, uses these linguistic resources to create a hermeneutics that reflects Martin Luther's understanding of biblical interpretation. One common element is the conviction, that the reader is a passive receiver of the biblical message, not a creative co-writer of the text.

An important trait in the hermeneutical thinking of Bengt Hägglund is the defence of the unchangeable core of the Christian faith. This trait is, however, accompanied by an openness to change inherent in the concept of tradition. Hägglund states that the theological concepts have an open structure. In the process of transmission, these concepts receive new meaning and are nourished with new and richer interpretations, though still kept together by a common structure. In this article the author analyzes these seemingly contradictory traits in the hermeneutical thinking of Bengt Hägglund, and argues that the connecting link is the idea, that the content of the message can be the same even though it is expressed in new ways as long as it preserves its authentic structure. This structure is, according to Hägglund, the Rule of Faith.